

Россейни МЧС-и

Россей Федерацияны Граждан кѳорууланыу,
кѳыйын болумла эмда аланы хаталарын
кетериу жаны бла министерствосу

**КЪЫЙЫН БОЛУМГЪА
ТЮШГЕНЛЕГЕ
БИРИНЧИ
БОЛУШЛУКЪНУ ЭТИУ**

ЭСГЕРТИУ

Эсгертиу китап бла аслам адам хайырланыргъа боллукъдула

Китап къыйын болумлада ачыгъанлагъа, саулукъларына чып тюшген, ууланган адамлагъа, инсанны саулугъуна бла жашаууна къоркъуу келгенде болушууну ата журтлу эм тыш къыраллы сынамына кёре жарашдырылгъанды. Китапда биринчи болушлукъну этерге юйретиледи, анда къыйын болумлада да къаллай мадарла этилирге кереклисини юсюнден да айтылады.

© «РОССЕЙНИ МЧС-ни Терк психология болушлукъ этиу арасы»
ФКъБУ, 2024

АЧЫГЪАНЛАГЪА БИРИНЧИ БОЛУШЛУКЪНУ ЭТИУ

Москва, 2024

Ачыгъанланы саулукъларын эмда жашауларын сакълауда биринчи болушлукъну этиуню магъанасы уллуду, нек дегенде ол инсанны жашаууна къоркъууну кетереди. Биринчи болушлукъну къатында адамла, къутхарыу службаланы келечилери да бераллыкъдыла. Алай аны ючюн аланы энчи билимлери, сора болушлукъ этгенде керекли затлары болургъа тийишлидиле. Ол себепден бусагъатдагъы заманны излемлерине, законодательствогъа, биринчи болушлукъ этиуню жорукъларына келишген китапны жарашдырыугъа энчи эс бёлюннгенди.

Эсгертиу китап Россей Федерацияны Саулукъ сакълау министерствосуну биринчи болушлукъ этиу бла байламлы тохташдыргъан излемлерине кёре жазылгъанды.

Мында берилген суратла уа тюрлю-тюрлю къоркъуулу болумлада, инсанны саулугъуна чып тюшгенде не этерге кереклисин шарт кёргюзтедиле.

Россейни Саулукъ сакълау министерствосуну «Саулукъ сакълауну къурау эмда информатизация жаны бла ара илму-излем институту» федерал къырал бюджет учрежденияны методика аккредитация-арасыны башчысы «Биринчи болушлукъ этиуню россияли биригиую» битеуроссей жамауат биригиуню таматасы медицина илмуланы доктору профессор Дежурный Леонид Игоревич.

БИРИНЧИ БОЛУШЛУКЪ - адамны жашауун сакъларча кыйын болмагъан мадарланы кыауумуду. Аны мураты - ачыгъанны жашаууна бла саулугъуна кыоркыуу салгъан сылтауланы кетериудю, аны халы бютюн аманнга кетмезча этиудю.

Россей Федерацияны Саулукъ сакълау министрствосуну 2024 жылны 3 майында чыгъарылгъан 220н-номерли «Биринчи болушлукъ этиуню низамын тохташдырыуну юсюнден» буйругъуна тийишлиликде (ол Россей Федерацияны Юстиция министрствосунда 2024 жылны 31 майында эсепге салыннганды, номери - 78363) адамны жашауун кыутхарыргъа керекли 9 болум эм алагъа кёре 9 амал бардыла. Алагъа хар инсан да юйреналлыкъды.

БИРИНЧИ БОЛУШЛУКЪ ЭТИЛИРГЕ КЕРЕКЛИ КЕЗИУЛЕ:

1. Эси аугъанда.
2. Солуу неда кыан барыуну тыйылгъанда.
3. Солуу органлада бир зат тирелип неда башха сылтаула бла адам солуу алалмай кыалгъан кезиу.
4. Ачыгъанны заты кыанаса.
5. Механика, химия, электричество, исси затны хатасы бла чып тюшгенде, жаралы болгъанда болушуу.
6. Ууланыу.
7. Жаныуарла, ол санда уулу жаныуарла кыапханда.
8. Шаугютлери кыурушдуруп, эси аугъанда.
9. Кыыйн болумда психология жаны бла болушуу.

БИРИНЧИ БОЛУШЛУКЪНУ ЭТИУНЮ ЖОРУКЪЛАРЫ:

Биринчи болушлукъну тыйгычсыз этерча тегерекде халгъа бичиу эм кьоркъуусуз болумну кьурау.

1. Къанны тохтатырча ачыгъанны (ачыгъанланы) халына кьарау. Керек болса, къанны бир неда талай амал бла тохтатыу.
2. Ачыгъан сау болгъанын неда ёлгенин тохташдыруу.
3. Жюрек-ёпке реанимацияны этиу, саусузну солуу тыйылмазына кьарау.
4. Ачыгъанны саулай да халын тинтиу, эси аумагъан эсе, керекли затланы сорургъа. Аны хайыры бла адамгъа чып тюшгенин, жаралы болгъанын, ууланганын неда жаныуар, ол санда уа уулу жаныуар да къапханын, заты кюйгенин, саулугъуна бла жашаууна башха къаллай кьоркъуу болгъанын билирге жарарыкъды.
5. Адамгъа чып тюшгени, жаралы болгъаны, ууланганыны неда жаныуар (уулу жаныуар) къапханы, заты кюйгени, излучение хатасы жетгени, саулугъуна бла жашаууна башха къаллай кьоркъуу болгъанына кёре биринчи болушлукъну этиу.
6. Ачыгъаннга врач буюргъан дарманланы ичерге болушуу.
7. Ачыгъанны чархын тюз халда тутуу.
8. Терк медицина болушлукъ этиу службаны чакъырыу (ол алгъандан чакъырылмагъан эсе), ачыгъанны халын эсепде тутуу, психология жаны бла себеплик этиу, терк медицина болушлукъ этиу неда биринчи болушлукъ этиу башха службаланы келечилерине ачыгъаннга хата келмезча жорукълагъа кёре бериу.

«Инсанланы саулукъларын сакълауну мурдоруну юсюнден» 2011 жылны 21 ноябрьде чыгъарылгъан 31-чи номерли Федерал законнга тийишлиликде кьыралда хар инсан да энчи юйрениулени ётген эсе, ачыгъаннга биринчи болушлукъну этерге боллукъду. Уголовный, Административ эм Граждан кодекслени «Эм керекли кезиу» деген статьялары болушлукъ этилгенде ачыгъан ёлсе неда аны саулугъуна заран тюшсе, биринчи болушлукъ этген адамны кьоруулайдыла.

БАШЛАРЫ

Биринчи болушлукъ этиуню амаллары	11
Къыйын болумда ачыгъанла бар эселе, этиллик мадарланы къаууму	12
1. Тёгерекде халгъа багъа бичиу, ачыгъанны къоркъуусуз жерге элтиу.	14
1.1. Ачыгъанны машинадан неда башха къыйын жерден чыгъарыу.	15
1.2. Ачыгъанны бир жерден башха жерге элтиуню битеулю жорукълары.	16
2. Ачыгъанны халына къарау, къан келгенде болушуу.	19
3. Эси аугъанын бла къалгъанын, солугъанын тинтиуню амаллары.	
3.1. Кёкюрегине басып болушууну амаллары.	25
3.2. Адамгъа солуу алдырыу, солургъа болушуу.	27
3.3. Автомат халда ишлеген дефибрилляторну (АНД) хайырланыу.	27
3.4. Солуу жолларына зат тирелип, инсан ахырысы бла да солуу алалмай къалгъанда болушуу.	29

4. Ачыгъанны халын саулай да тинтиу, соруула бериу.	31
5. Саулукъгъа чып тюшгенде, излученияны, бийик температураланы, химия затланы, жаныуар неда уулу жаныуар къапханда биринчи болушлукъ этиу.	32
5.1. Чып тюшгенде биринчи болушлукъну этиу.	32
5.1.1. Башына чып тюшгенде болушуу.	32
5.1.2. Кёзлеге бла кёз башлагъа чып тюшгенде болушуу.	33
5.1.3. Бурундан къан келгенде болушуу.	34
5.1.4. Боюннга чып тюшгенде болушуу.	35
5.1.5. Кёкюреги жаралы болгъаннга болушуу.	35
5.1.6. Къарынына чып тюшгеннге болушуу.	37
5.1.7. Къолларына, аякъларына чып тюшгеннге болушуу.	38
5.2. Ууланганда биринчи болушлукъну этиу.	41
5.2.1. Зат ашап ууланганнга болушуу.	41
5.2.2. Уулу затла солуу органла бла киргеннге болушуу.	42

5.2.3. Кёзлерине чып тюшгеннге болушуу.	43
5.3. Затын кюйдюргеннге болушуу.	44
5.4. Кюн тюбюнде къызгъаннга болушуу.	46
5.5. Сууукъ болгъаннга, затын юшютгеннге болушуу.	48
5.6. Сууукъсурагъаннга биринчи болушлукъну этиу.	49
5.7. Ток ургъаннга биринчи болушлукъну этиу.	49
5.8. Жаныуар неда уулу жаныуар къапханнга болушуу.	51
5.8.1. Жиян къапханнга болушуу.	51
5.8.2. Къурт-къумурсха къапханнга болушуу.	52
5.9. Эси аугъаннга биринчи болушлукъну этиу.	53
5.10. Шаугютлери тартханнга биринчи болушлукъну этиу.	53
6. Врач буюргъан дарманланы ичерге болушуу.	54
7. Ачыгъанны чархын жорукълагъа кёре тюз тутуу.	55
8. Психология болушлукъ этиу.	56

БИРИНЧИ БОЛУШЛУКЪ ЭТИУНЮ ЖОРУКЪЛАРЫ:

1. Тёгерекде халгъа багъа бичиу эмда биринчи болушлукъну эталырча кьоркьуусулукъну жалчытыу.

2. Къан келгенни тохтатырча ачыгъанны неда ачыгъанланы къауумуну халларына къарау. Керек болса, къанны тохтатырча бир неда талай амалны хайырланыу.

3. Ачыгъанны сау болгъанын неда ёлгенин тохташдырыу.

Эсде эсе:

5. Ачыгъанны халын тинтирге, эси аумай тура эсе, чып тюшгенин, жаралы болгъанын неда ууланнганын, жаныуар къапханын, механика, химия неда исси затланы хатары тийгенин тохташдырырча соруула берирге.

6. Чып неда жара тюшюуню, ууларыну, жаныуар къапханыны, механика, химия, электричество, излучение хатасы жетип, адамны саулугъуна неда жашаууна кьоркьуу болгъанда болушуу.

7. Врач буюргъан дарманланы ичерге болушуу.

8. Ачыгъанны чархын хата жетмезча, тюз тутуу.

Эси ауса:

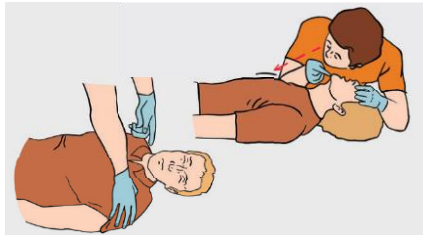
4. Жюрек-ёпке реанимацияны бардырыу, солуюу тыйылмазча мадарла этиу.

9. Медицина болушлукъ этиу службаны чакъырыу (ол алгъадан чакъырылмагъан эсе), ачыгъанны халын эсепде тутуу, психология болушлукъ этиу, аны кьоркьуусуз жерге элтиу неда врачла, биринчи болушлукъ этген башха службаны келчилерине бериу.

Ачыгъанла болгъан жерде этилирге тийишли мадарла:

1. Кесигизге, ачыгъаннга да кьоркьюу болгъанына бла кългъанына къарагъыз, медицина къл кълпланы бла масканы хайырлангъыз. Ачыгъанла къллай бир болгъанын санагъыз, алагъа болушлукъ этерге хазырлыгъызны билдиргиз. Солуу жолларына зат тирелип, солуу алалмагъанлагъа болушугъуз.

2. Ачыгъанны халына къарагъыз. Къаны келе эсе, тохтатыгъыз (аны амаллары 18-чи бетде бериледиле).

3. Ачыгъанны эси аумай тургъанына, солугъанына бла кългъанына къарагъыз (23-чю бет). Эси аумагъан эсе, бешинчи пунктха эм андан ары жазылгъанына кёре мадарланы этигиз.

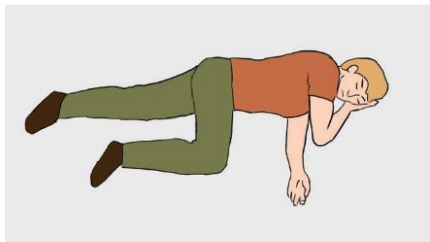

4.1. Эси аугъан, солуу тыйылгъан эсе неда къаны айланмай эсе, кесигиз неда къатыгъыздагъыланы болушлукълары бла 103 неда 112 номерге сёлешип, терк медицина болушлукъ этиу службаны чакъыргъыз.

Жюрек-ёпке реанимацияны башлагъыз, аны ючюн кезиу-кезиу кёкюрегинден баса, ауузундан солуу алдырыгъыз (24-чю бет), кёкюрегинден 30 кере басханда эки кере солуу алдырыргъа керекди.

Бар эсе, автомат дефибрилляторну хайырланыгъыз (26-чы бет).

4.2. Ачыгъанны эси аууп тургъанлай жашау шартла кёргюзте башлагъан эсе (неда аллай шартла алгъадан да болгъан эселе) аны солууу тыйылмазча жанындан жатдырыгъыз, аллай онг жокъ эсе, башын ёргерек тутугъуз.

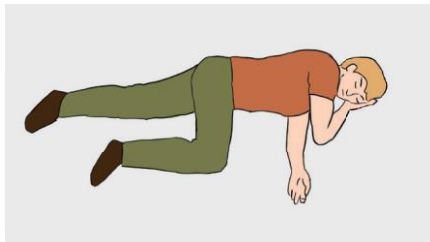

5. Ачыгъаннга чып неда жара тюшгенин, ууланганын, жаныуар, уулу жаныуар къапханын, механика, химия, электричество заран, иссиликни, излученияны, саулугъуна бла жашаууна къоркъуу салгъан башха затланы хатасы жетгенин бла къалгъанын тохташдырыгъыз.

6. Ол шартлагъа кёре биринчи болушлукъну этигиз.

7. Врач алгъадан буюргъан дарманларын ичерге болушугъуз.

8. Ачыгъанны халына эм анга къаллай хата жетгенине кёре тап жатдырыгъыз неда олтуртугъуз (54-чю бет).

9. Алгъадан чакъырылмагъан эсе, терк медицина болушлукъ этиу службаны чакъырыгъыз. Ол неда башха тийишли служба жетгинчиге дери, аны халын эсепде тутугъуз, кёл этдиригиз. Терк медицина болушлукъ этген неда башха жууаплы служба келгенлей, ачыгъанны алагъа ётдюрюгюз, жууапларына соруула беригиз, керекли болушлукъну этигиз.

1. Тёгерекде халгъа багъа бичиу, къоркъуу чыгъаргъан затланы кетериу. Ачыгъанны башха жерге кёчюрюу.

Ачыгъаннга, кесигизге да къоркъуу болгъанына бла къалгъанына къарагъыз. Керек эсе, аны къоркъуусуз жерге элтигиз. Аны ючюн ачыгъанны башха жерге кёчюрюуню амалларындан бирин хайырланыгъыз.

1.1. Ачыгъанны автомобильден неда башха кыйын жерден чыгарыу.

Эм алгъа, кесигизге къркзуу болганына бла кълганына эс бургуз!

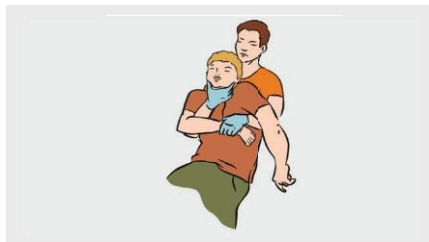
Ачыгъанны машинадан неда башха кыйын жерден чыгарыргъа бу кезиуледе керекди:

- Аны саулугуна бла жашауна къркзуу бар эсе.
- Ачыгъан тургъан жерде анга болушургъа онг жокъ эсе.

Къркзуулу жерден боюнундан къл бла тутмай чыгарыу:

- Ачыгъанны кенчек неда бел баундан тутуп, аркъасын кесигизге бургуз;
- Кълларыгъызы кълтукъларыны тюбю бла жиберип, аны бир билегинден тутугуз;
- Къркзуулу жерден чыгарыгъыз.

Къркзуулу жерден боюнундан тутуп чыгарыу:

- башда айтылгъан амалланы хайырланыргъа;
- ачыгъанны билегине жуугъуракъ кълугуз бла аны башын неда сакъл тюбюнден къркрегизге кысыгъыз;
- Къркзуулу жерден чыгарыгъыз.

Тышына чыгаргъандан сора, къркзуусуз жерге элтигиз.

Аркъа сюегини боюнда кесегине чып тышгегине ишеклик бар эсе, боюну, башы да тепмезча этерге керекди.

1.2. Ачыгъанны къоркъуусуз жерге элтиуню жорукълары.

Атлауучла бла ёрге баргъанда (транспортха кийиргенде) ачыгъанны башы бла алгъа элтедиле.

Атлауучла бла энишге тышгенде (транспортдан чыгаргъанда) ачыгъанны аякълары бла алгъа элтедиле.

Ачыгъанны къаны кёп кетген эсе, аякълары башындан ёргеде болургъа керекдиле.

Ачыгъанны ал жанындан кётюрюп элтген ызындан келгеннге аякъ тюбюнде жерде абынмазча чырмау этген затланы юсюнден билдирирге керекди. Ачыгъанны арт жанындан кётюрюп элтген а аны халына дайым къарай туругъа тийишлиди, керек болса уа, «Тохтагъыз, къусуп башлады» неда «Тохтагъыз, эси ауду» деп билдирирге.

АЧЫГЪАННЫ БИР ЖЕРДЕН БАШХАСЫНА КЁТЮРЮП ЭЛТГЕНЛЕГЕ БИР АЯКЪДАН БАРЫРГЪА ЖАРАМАЙДЫ!

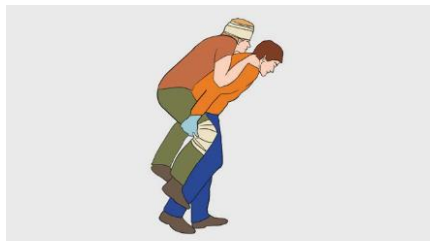

Ачыгъанны транспортха неда къоркъуусуз жерге аны халына, чып къалайына тюшгенине, сизге болушаллыкъ ненча адам болгъанына эм аланы къарыуларына кёре тюрлю-тюрлю амалла бла элитрге боллукъду.

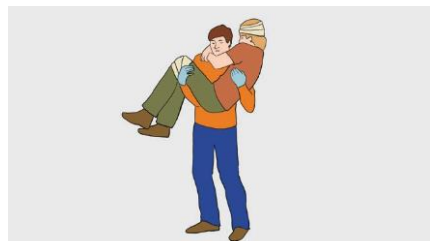
а. Инсанны эси аумагъан эсе эмда саулугъуна уллу хата жетмеген эсе, имбашындан тутуп элитрге жарарыкъды.

б. Ауурлулукълары уллу адамланы жууукъ жерге кесигизге таяндырып тартып элитрге боллукъду. Алай бу амалны аякъларын ачитханга болушханда хайырланмасагъыз, игиди.

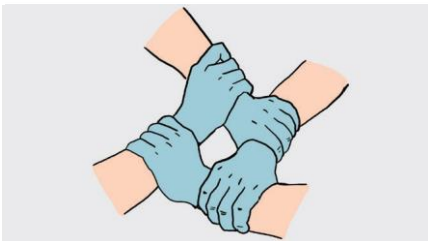
в. Ачыгъанны аркъагъызгъа миндирип элиу. Бу амал бла артыкъ ауур болмагъан эмда эси аумагъан адамгъа болушханда хайырланыргъа жарарыкъды.

г. Ачыгъанны къоюнугъузгъа кётюрюп элиу. Бу амал бла къарыулу инсанла хайырланаллыкъдыла. Ол ачыгъанны эси аугъан эсе келишеди, алай аркъа сюегин ачитханына ишеклик бар эсе, аны бу халда элитрге жарарыкъ туюлджю.

д. Ачыгъанны имбашха салып элтиу. Бу амалны сайлагъан эсегиз, аны бир къолундан тутаргъа керек боллукъду. Инсанны кёкюрегине, къарынына неда аркъа сюегине чып тюшгенине ишеклик бар эсе, аны былай элтиу хата келтирирге боллукъду.

е. Ачыгъанны эжеулен бир бири къолларындан тутуп элтиу. Аны ючюн инсан бир къолу бла бир къолун, аны бла уа нёгерини къолун къаты тутаргъа керекди. Къаты тутмасала, ачыгъанны жыгъылтыргъа боллукъдула.

ж. Алай бла эжеулен къолларын къаты тутханларындан сора, ачыгъанны олтуртадыла, акъыртын кётюрюп, керекли эрге элтедиле. Бу кезиуде ачыгъан кеси да аны кётюргенлени имбашларындан тутулургъа керекди.

з. Ачыгъанны юч къол бла эмда аркъасындан тутуп кётюрюу. Мында болушханладан бири бир къолу бла нёгерини къолун тутаргъа, бирсин а, ачыгъан анга таянырча, аны имбашына салыргъа керекди. Бу амал эслери ауаргъа боллукъ неда тёрт къолдан шинтик этилгенде олтуралмазлыкъ инсанны кётюргенде хайырланылады.

и. Ачыгъанны кѳолларындан бла аякъларындан тутуп элтиу. Мында биринчи болушлукъ этгенледен бири ачыгъанны кѳолтукъ тюплеринден тутады, башхасы уа тобукъларындан тутуп элтеди.

к. Аркъа сюегине чып тюшгенине кѳоркъуу болгъан адамны башха жерге элтиу. Былай ачыгъанны кѳетюрюр ючюн талай адам керек боллукъдула, ала биринчи болушлукъ бергенде башчылыкъ этген инсанны буйрукъларын толтурургъа тийишлидиле. Биреулен ачыгъанны башын бла боюнун тутаргъа керекди. Былай кезиуледе эм игиси ачыгъанны кѳаты затха жатдырып элтиудю.

2. Ачыгъанны халын тинтиу эмда кѳан келгенде биринчи болушлукъну этиу.

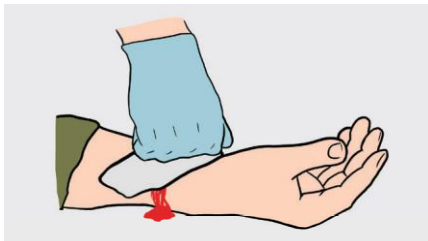
Эм алгъа, кесигизге, ачыгъаннга да кѳоркъуу болгъанына бла кѳалгъанына кѳарагъыз. Анга болушханда сизге хата жетмезча медицина кѳол кѳапланы кийигиз, керек эсе, аны башха жерге элтигиз.

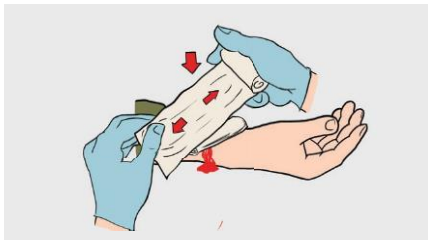
Къан келгенин бла къалганны тохташдырча терк (1-2 такъыйкъаны ичинде) аны юсюне-башына къарагъыз.

Къан келе эсе, бу кезиуде тап амал бла неда талай амалны болушлугъу бла аны тыяргъа кюрешигиз.

Къан келгенни болжаллы халда тохтатыу:

1. Къан келген жерни басыгъыз.

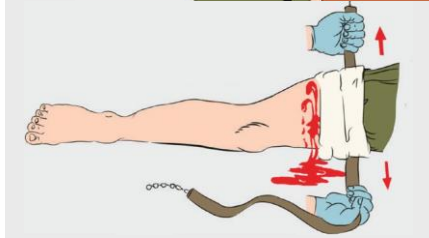
2. Ызы бла байлау салыгъыз. Жарасын байлар ючюн къагъыт неда марля журунланы хайырланыгъыз, къаты байлагъыз. Ала жибиген эселе, юслери бла дагъыда журунла салыгъыз эмда къолугъуз бла къаты басыгъыз.

Жарада абери бар эсе, аны бинтле, пластырь неда байлау бла тепмезча бегитиз.

ЖАРАДАН АБЕРИНИ КЕТЕРИРГЕ ЖАРАМАЙДЫ!

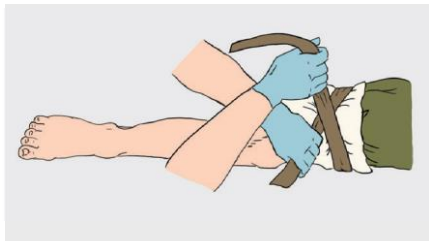
Кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып терк медицина болушлукъ этиу службаны чакъырыгъыз.

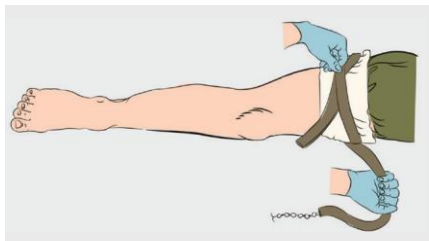
3. Къанны тохтатхан жипни салыгъыз.

Жипни жангызда къанны башха амал тохтатыргъа онг жокъ эсе хайырланыргъа боллукъду.

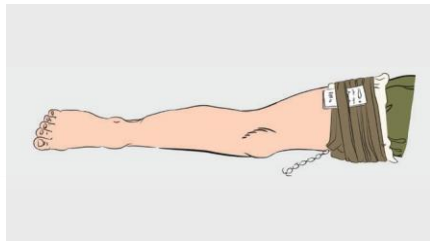
Аны къысханда талай жорукъгъа эс буругъуз. Биринчиден, аны тюбуне жумушакъ байлау неда ачыгъанны кийимин окъуна салыгъыз. Экинчиден, ол жарадан 5-7 сантиметр ёргерекде болургъа керекди.

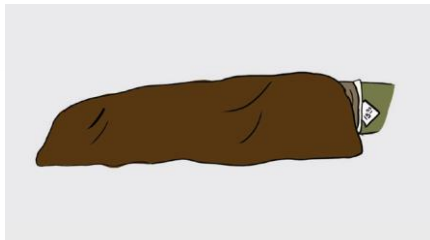
Жипни алгъа ачыгъан жерни тюбю бла ётдюрююз. Бир кере байлагъандан сора къан тохтагъанына бла къалгъанына къарагъыз.

Экинчи, ючюнчю кере бираз ёргерекден, бир бири юслери бла ётдюрюп, алгдача бек къарыу салмай байлагъыз.

Жипни салгъан заманыгъызны жазып кьоюгъуз. Аны юсюн байлау неда кийим бла жапмагъыз.

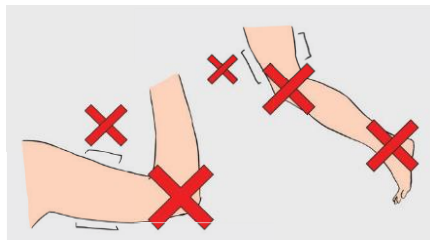

Жип бла къысханыгъыздан сора ачыгъан жер тепмезча этигиз. Керек эсе, ачыгъанны юсюн жылы жууургъан неда башха аллай зат бла жабыгъыз.

Къан келген жерни жип бла къысаргъа жангызда 2 сагъатха жарайды. Андан сора аны кетерирге керекди, алай бу жумушну жангызда медицина учрежденияда тамамларгъа боллукъду.

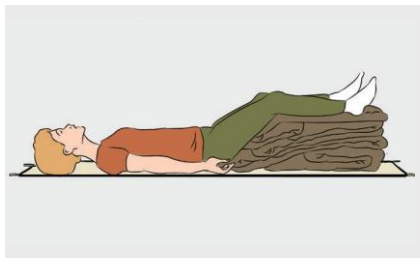

Къан тохтатхан жипни инчикге бла билекге салыргъа жарайды!

Къан тохтатхан жип жиклеге, бутну тобукъгъа жууукъ жеринде бла имбашдан знишгеге салынмайды!

Жипни кетерир заманнга болушлукъ келлик тйюл эсе, быллай мадарланы этигиз:

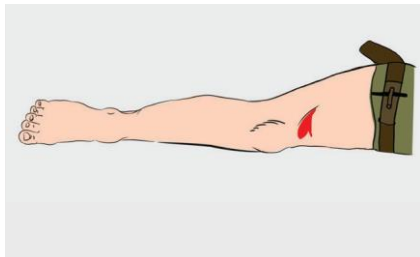

1. Жараны юсюнден басыгъыз.
2. Жипни 15 минутха бирраз бошлагъыз.
3. Онг болгъаныча, жара тюшген жерни массаж этигиз.
4. Къан тохтатхан жипни жангыдан бирраз ёргерекден къысыгъыз.

Болсада, къан жангыдан келип, жараны юсюнден басханыгъыз аны тыймай эсе, мычымай жипни жангыдан къысыгъыз!

Ачыгъанны къаны кёп кетген эсе, аякъларын ёргерек кётюртүп жатдырыгъыз.

Турникет-жипни къысыу:

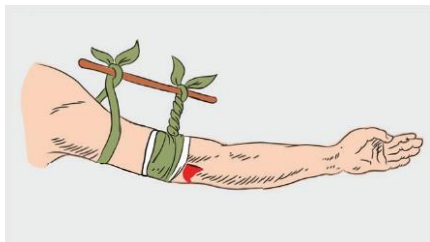
Жипни байлау болгъан жеринден жиберип байлагъыз, ол артха жиберилмезча къысыгъыз.

Аны къан тохтагъынчыгъа дери буругъуз, ызы бла бегитигиз (аны ючюн турникет-жипни хайырланыуну жорукъларына къараргъа боллукъду).

Табель жип жокъ эсе, бурулуп кысылыучу жипни хайырланыгъыз:

Былай жипни кыатыгъызда болгъан затладан, сёз ючюн кумачдан, журунладан неда жаулукудан жарашдыргъа жарарыкъды. Аны да кыан келген жерден бираз ёргерекде, тюбуне журун неда кийим салып байларгъа, кыйырларын а тешик кыалырча туюмчек этерге керекди.

Ол тешикке таякчыкъ неда анга ушагъан бир башха затны салыгъыз, сора кыан тохтагынчыгъа дери буругъуз. Ол артха чёргелип кетмезча бегитигиз. Былайда табель-жипни салыуну жорукъларына кыараргъа боллукъду.

3. Эси аугъаннга бла солууу тыйылгъаннга болушуу.

Инсанни эси аугъанын бла кыалгъанны билир ючюн, имбашларындан тутуп: «Сиз кимсиз? Болушлукъ керекмиди?» - деп соругъуз.

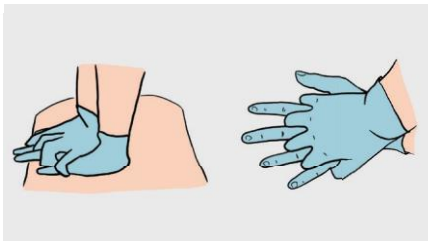
Солууу тыйылганын бла кълганын тохташдыргъыз. Аны ючюн бир кълугъузну мангылайына салып, бирси кълугъуз бла сакъалындан тутуп, башып бир кесек артхаракъ этигиз. Жаягъыгъызны аны бурнуна бла ауузуна жууукълашдыргъыз, солуса, жаягъыгъызгъа тылпыу келликди, эшитген да этериксиз. Бу жумушну 10 такъыйкъаны ичинде тамамлагъыз.

Солууу жокъ эсе, къатыгъызда болгъан адамгъа айтып, терк медицина болушлукъ этиу службаны чакъыртыгъыз, ачыгъанны солуу тыйылганын билдиригиз.

4. Жюрек-ёпке реанимацияны бардырыу.

4.1. Жорукъла.

Жюрек-ёпке реанимация жангызда ачыгъанны тюз, къаты жерге жатдырып бардырылады!

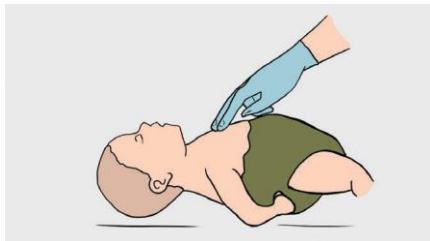
Къл аязыгъызны кёкюрегини ортасындан салыгъыз, экинчи кълугъуз бла аны къысыгъыз, бармакъларыгъызны бир бирлерине байлагъыз.

Къолларыгъызны жингирикледe бюкмегенлей тутугъуз, имбашларыгъыз ачыгъаннга тюз туругъа керекдиле.

Ачыгъанны кёкюрегинден битеу ауурлугъугъузну салып, ол 5-6 сантиметр теренине кетерча басыгъыз, минутну ичинде алай 100-120 кере басаргъа керекди.

Бир жыллары толмагъан реанимация сабийлеге кёкюреклерине эки бармакъ бла басып этиледи. Андан абаданыракълагъа - бир неда эки къол бла басып.

4.2. Солуу алдырыну жоруктары.

Бир кѳолугъузну ачыгъанны мангылайындан тутуп, бирси кѳолугъузну да эки бармагы бла тутуп, башын ёргерек этигиз. Эки бармагыгъыз бла бурунун кысыгъыз. Ызы бла кесигиз солуу алып, эринлеригизни ачыгъанны эринлерине кысып, хауаны аны ауузуна жиберигиз, анга 1 такыйкъа кетерге керекди, ол кезиуде кѳкюреги кѳтюрюллюкдю. Эки кере солуу алдырыугъа 10 такыйкъадан кѳп кѳоратыргъа жарамайды.

Ачыгъаннга бу амал бла болушханда анга солуу алдырырча аптечкалада болуучу затланы хайырланыгъыз.

Эки кере солуу берип, кѳкюрегинден 30 кере басыгъыз, бу жорукъну талай адам болуп болуша эсегиз да унутмагъыз.

4.3. Кеси аллына ишлеген дефибрилляторну (АНД) хайырланыу.

Онг бар эсе, кеси аллына ишлеген дефибрилляторну хайырланыгъыз. Аны бла инсанны тюз да жюреги тохтагъанлай неда андан сора 3-5 минутну ичинде болушургъа боллукъду.

Ол мурат бла:

- Къатыгъызда адамдан дефибриляторну келтирин тилегиз.
- Ызы бла жүрек-ёпке реанимацияны башлагъыз: эки кере солуу алдыргъанлай, кёкюрегине 30 кере басыгъыз.
- АНД келтирилгенлей - аны ишлетип башлагъыз эмда бу жорукълагъа къарагъыз:
- электродланы ачыгъанны кёкюрегине салыгъыз.

Эсгертиу: болушлукъну эки неда талай адам тапдыра эселе, электродланы салгъан заманда ачыгъаннга жүрек-ёпке реанимацияны тохтатмагъыз.

- ачыгъаннга адам тиймезин айтып, разряд беригиз.

- Ызы бла жүрек-ёпке реанимацияны жангыдан къайтарыгъыз.
- Ачыгъаннга кезиу-кезиу жүрек-ёпке реанимацияны эте, разряд да бере болушугъуз.

Жүрек – ёпке реанимацияны тохтатыргъа боллукъду:

- терк медицина болушлукъ этиу неда башха энчи служба жетген эсе;
- ачыгъанда жашау ышанла шарт кёрюне башлансала;
- ёпке-жүрек реанимацияны арыгъандан андан ары бардыралмай эсегиз (былайда болушургъа адамны чакъырыргъа керекди);
- биринчи болушлукъ этген адамны кесини жашаууна къоркъуу чыкъгъан эсе.

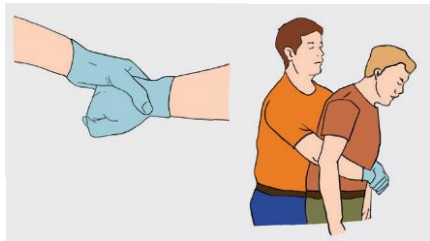

4.4. Солуу жолларына бир зат тирелип солуу алалмай кълганлагъа болушуу:

Абаданлагъа

Ачыгъанны аркъасындан туруп, аны бираз алгъа эм энишгерек ийдиригиз, сора къл аязыгъыз башланган жер бла жауурунларыны ортасына терк-терк 5 кере уругъуз. Хар ургъаныгъыздан солууун тыйгъан зат чыкългъанына бла кългъанына кълрагъыз.

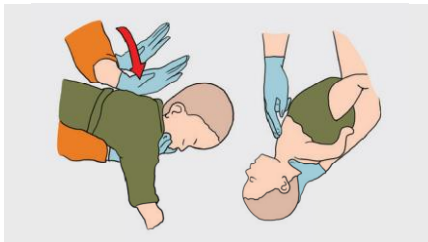

Тирелген зат кетмеген эсе, биягъы аркъасындан туруп, эки кълугъуз бла кълрынындан кълсыгъыз. Аны ючюн бир кълугъузну жумдурукъл этип, киндигини кълтындан тутугъуз. Бирси кълугъуз бла уа кълугъуздан тутуп, кълч ёрге эм ичине барыча басыгъыз. Аны беш кере кълйтарыгъыз.

САБИЙДЕН АУУРЛУЛУКЪЛАРЫ БОЛГЪАН ТИШИРЫУЛАНЫ НЕДА АРТЫКЪ СЕМИЗЛИКЛЕРИ БОЛГЪАН АДАМЛАНЫ КЪАРЫНЛАРЫНДАН БАСАРГЪА ЖАРАМАЙДЫ.

Алагъа болушлукълну жауурунларына уруудан башлап, кълкюреклерини тълбюнден басыгъыз.

Сабийлеге

Солуу жолларына зат тирелгенини ышанлары: сабий солуу алалмай, сёлешалмай башлайды, териси кёгередиди, эси ауаргъа жетеди.

Анга болушур ючюн, билегигизге башын энишге айландырып салыгъыз, башындан тутуп жауурунларыны ортасындан 5 кере уругъуз. Бу амал болушмагъан эсе, кёкюрегини энишгесинден бармакъларыгъыз бла 5 кере басыгъыз. Тирелген зат чыкыгъынчыгъа дери алай этгенлей туругъуз.

Ачыгъанны эси аугъан эсе, жүрек-ёпке реанимацияны башлагъыз, аны бла бирге уа ауузунда солуун тыйгъан зат кёрюнсе деп къарагъанлай туругъуз. Аны эсегенлей, олсагъатлай бери чыгъарыгъыз.

Ачыгъан солуу алып башлагъанлай, жанындан жатдырыгъыз. Терк медицина болушлукъ этген служба жетгинчиге дери жангызлай къоймагъыз, халын эсепде тутугъуз.

5. Ачыгъанны халын тинтиу, анга соруула бериу.

Ачыгъангы халын толусунлай тинтиу анга чып тюшгенин, жарасы болгъанын, ууланнганын неда уулу жаныуар къапханын, иссиликни, электричествову, излученияны хатасы тийгенин, саулугъуна бла жашаууна къоркъуу болгъанын бла къалгъанын билир ючюн бардырылады.

Аны халын не къадар сакъ тинтирге керекди!

1

Ачыгъанны
башына
къарагъыз.

2

Боюнуна къарагъыз.

3

Кёюрегине
бла аркъасына
къарагъыз.

4

5

Къарынына
къарагъыз.

6

Хар кѡлуна
кѡрагъыз.

Аякъларына тынгылы
кѡрагъыз. Чып тюшген эсе
неда саулугъуна бла жашаууна
кѡркѡуу болгъаны
тохташдырылгъан эсе,
биринчи болушлукъну этигиз.

Адамгъа чып тюшген эсе неда аны саулугъуна бла жашаууна кѡркѡуу бар эсе, бу амалланы хайырланыгъыз.

6. Чып тюшгенде, иссиликни, излученияны, химия веществоланы хатасы тийгенде, жаныуарла, ол санда уулу жаныуарла да къапханда этерге тийишли мадарла.

6.1. Чып тюшгенде биринчи болушлукъ.

6.1.1. Инсанны башына чып тюшгенде биринчи болушлукъ.

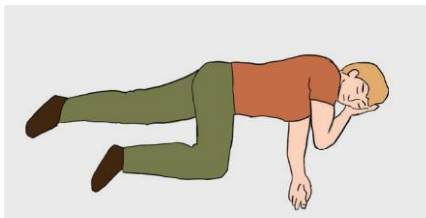

Жара болгъан жеринден басып, къанын тохтатыгъыз. Кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып, терк медицина болушлукъну чакъырыгъыз. Солууу тыйылмазча эм эси аумазча къарай туругъуз.

Солуу жокъ эсе неда жүрек тебиуюн сезмей эсегиз, жүрек-ёпке реанимацияны башлагъыз. Кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып, терк медицина болушлукъну чакъырыгъыз.

Жүрек-ёпке реанимацияны ол кеси аллына солуп башлагъынчы неда терк медицина болушлукъ жетгинчиге дери этигиз.

Солуу алып башлагъан эсе (неда алгъадан да солууу тыйылмагъан эсе) жанындан жатдырыгъыз. Солугъанына бла къалгъанына терк медицина болушлукъ келгинчиге дери къарагъанлай туругъуз.

6.1.2. Кёзлерине бла кёз башларына чып тюшгенге болушлукъ этиу.

Кёзюне неда эки кёзюне да чып тюшген адамны эки кёзюне да байлау салыгъыз (байлау эки кёзюне да салынмаса, сау кёзю бла ары-бери къарагъанда ауругъан кёзю бютюн бек ачытырыкъды).

Терк медицина болушлукъну чакъырыгъыз.

Кёзю ачыгъаннга кеси аллына жүрүрге жарамайды, аны къолундан тутуп башха адам элтирге керекди!

6.1.3. Бурнундан кѡан келгеннге болушуу.

Бурну кѡанагѡан адамны башын бираз алгѡа ийдирип олтуртургѡа керекди. Ызы бла аны бурнун 15-20 минутха кѡысыгѡыз, ол кезиуде ол аузуу бла солургѡа боллукѡду.

Бурун башына суукѡ затны салыгѡыз (суу кѡол жалукѡ, кѡар, буз).

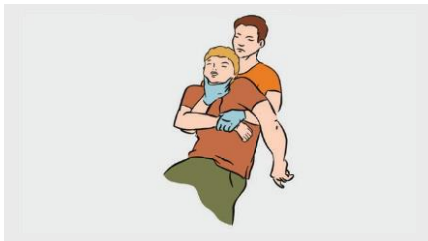

Бурнундан кѡан инсанны аузуна келе эсе, аны жутмагѡанлай, тюкюрген этсин (ол аш оруннга саркѡса, кѡусуп башларгѡа боллукѡду). Кѡан 15-20 минутну ичинде тохтамай эсе, терк медицина болушлукѡну чакѡырыгѡыз.

6.1.4. Боюнуна чып тюшгеннге биринчи болушлукъну этиу.

Къан келе эсе, жарасы болгъан жеринден басып, байлау салыгъыз.

Аркъа сюекни боюнда кесегинде сюек сыннганына ишеклик чыгъып (авария, бийикликден жыгъылгъанда, суу тубюне секирип жюзгенде), аны башха жерге элтирге керек эсе, башын бла боюнун, кёкюрегигизге таяндырып, къаты тутугъуз. Аны къоркъуулу жерден чыгъара эсегиз, боюнун эркин къолугъуз бла къаты тутугъуз.

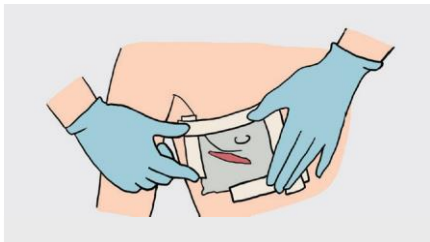
Кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып, медицина болушлукъну чакъырыгъыз.

6.1.5. Кёкюрегин ачитханнга биринчи болушлукъну этиу.

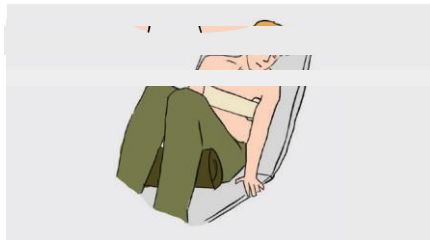

Ышанлары: кёкюрегинден къан кёмюк этип келгени неда жарасыны юсю бла ичине хауа киргени.

Жарасында тыш зат жокъ эсе, къол аязыгъызны аны юсюне салып, ары хауа кирмезча этигиз. Жарасы тешик жара эсе, эки жанындан да хауа кирмезча жабаргъа керекди.

Жарагъа хауаны жибермеген затны салып, байлау бла бегитирге керекди.

Ачыгъанны бир затха таяндырып, ачыгъан жанына буруп олтуртугъуз.

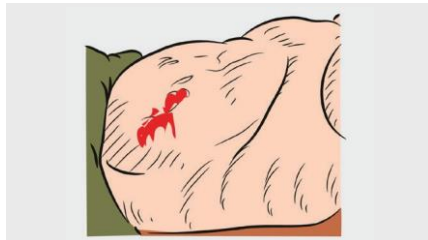

Жарасында тыш зат бар эсе, аны бинтле, пластырь неда байлау бла тепмезча этигиз.

Къоркъуулу жерде жарадан тыш затны чыгъарыргъа жарамайды!

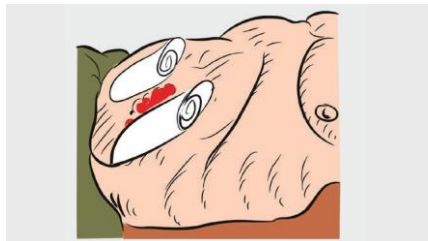
Кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып, терк медицина болушлукъну чакъырыгъыз.

6.1.6. Къарынын ачитханнга биринчи болушлукъну этиу.

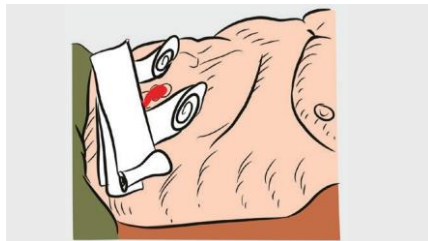

Къарынындан къан келе эсе, аны юсюнден басып тыярча байлау салыгъыз.

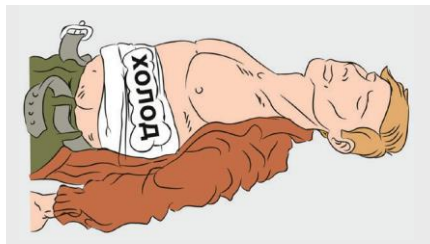
Ачыгъанны къарынындан чыкъгъан органланы артха жыяргъа, аланы къаты къысдырыргъа, жарасында тыш зат бар эсе, аны чыгъарыргъа жарамайды.

Къарыны жара болуп, ич органлары тышына чыкъгъанда алагъа хата болмазча тегереклерине бинтледен гитче «жастыкъчыкъла» этип салыгъыз.

Аланы юслери бла жибитилген таза къумач неда байлау салыгъыз. Тышына чыкъгъан органлагъа къатылмагъанлай, ала бла ачыгъанны къарынына байлау этигиз.

Къарыннга ичинден жара тюшген эсе (тышында зат билинмегенлей) ачыгъан жерине сууукъ зат салыгъыз. Тобукъларыны тюбюнден жастыкъчыкъ салып, аякъларын да бир бирге жууукълашдырып, ачыгъанны аркъасындан жатдырыгъыз.

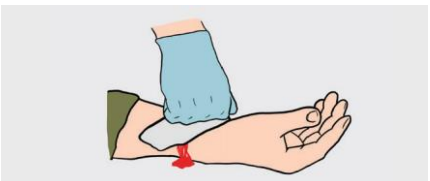

Ачыгъан сууукъ болмазына къайгъырыгъыз, юсюн жылы кийимле, жууургъан бла жабыгъыз. Кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып, терк медицина болушлукъну чакъырыгъыз. **Къарыны ачыгъаннга ашаргъа неда суу ичерге жарамайды. Суусабын къандырыр ючюн, эринлерине жибитилген журунчукъну тийдиригиз.**

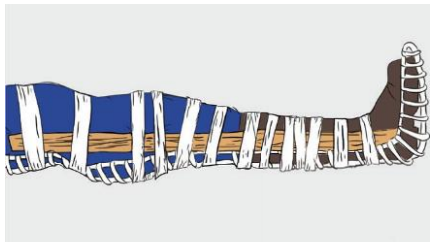
6.1.7. Аягъын, къолун ачитханнга болушуу.

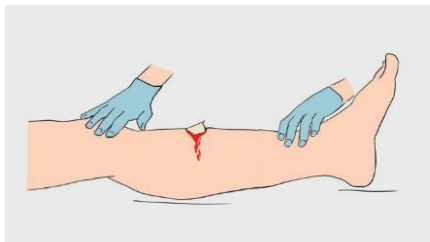
Эм алгъа, кесигизге, ачыгъаннга да къоркъуу болгъанына бла къалгъанына къарагъыз. Анга болушханда, кесигизге хата жетмезча, медицина къол къапланы кийигиз. Керек эсе, ачыгъанны башха жерге элтигиз.

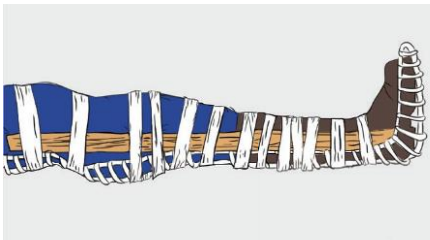
Кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып, терк медицина болушлукъну чакъырыгъыз. Къан келе эсе, аны тохтатыгъыз.

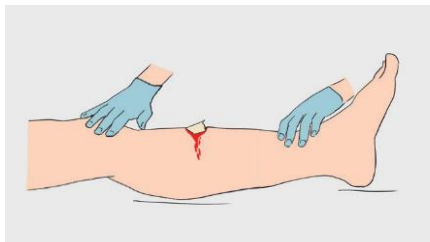
Ачыгъанны башха жерге элтирге керек эсе, сюеклерини сыннган жерлери тепмезча шинала неда башха къаты затланы салып байлагъыз, аланы кийимлерини юслери бла салыгъыз.

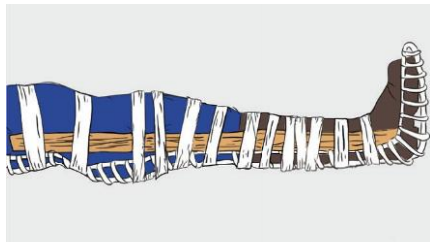
Адамны сюеги сыннган жерине хата келмезча андан ёргеде эм энишгеде жиклени тепмезча этиу.

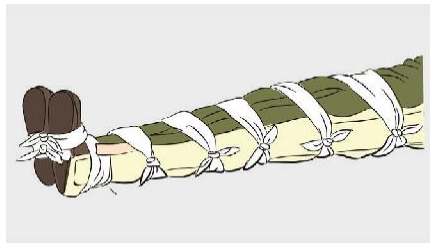
Ол мурат бла шиналаны неда башха узун эм сыйдам затланы хайырланыргъа боллукъду, сёз ючюн таякъланы, къангаланы, линейкаланы, фанераны. Аланы къыйырлары жютю эселе, сыйдам этигиз, кеслерин да бинтле бла байлагъыз.

Сюеги бери чыгъып тура эсе, ол кёрюнген жерлеге шинаны салыргъа жарамайды.

Суюк сынган жерден кѣалгѣанында шинаны кѣаты бегитирге керекди, алай ол кѣанны барыуун тѣймазча болургѣа тѣйишлиди. Аягѣы сынганнга шинаны эки жанындан салыргѣа керекди.

Шина неѣа башха кѣаты затла жокѣ эселе, ачыгѣан аякѣны сау аякѣгѣа, кѣолну уа адамны чархына байларгѣа боллукѣду

Ачыгѣан суукѣ болмазча татлы жылы суусап беригиз.

6.2. Ууланганга биринчи болушлукъну этиу.

6.2.1. Зат ашап ууланганга болушуу.

Кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып, биринчи медицина болушлукъ этиу службаны чакъыргъыз. Не болгъанны сюрюшдюрюрге кюрешигиз, инсан дармандан ууланган эсе, ол дарманны келген врачха кѣргюзтюгюз. Ауругъанны эси аумагъан эсе, 5-6 стакан суу ичирип, тилини башындан эки бармакъ бла басып, къусарыгъын келтиригиз. Къусханындан сора, бу жумушну жангыдан къайтарыгъыз. Битеу да 2,5-5 литр суу ичирирге боллукъду. Аш орунну тазалауну къусханында таза суу келгинчиге дери бардырыгъа керекди.

АЧЫГЪАНЫ ЭСИ АУГЪАН ЭСЕ, АШ ОРУННУ БУ АМАЛ БЛА ТАЗАЛАРГЪА ЖАРАМАЙДЫ

**Эси аугъан солуу алгъанына бла къалгъанына, жүреги
ургъанына къарагъыз.**

Анда бу ышанла эсленмей эселе, жүрек-ѳпке реанимацияны башлагъыз. (4-чю бет)

!
жүрек-ѳпке ренимацияны ол кеси аллына солуп башлагъынчыгъа неда медицина болушлукъ жетгинчиге дери бардырыгъыз.

Саусуз солуу алып башлагъанлай (неда аны солуу алгъадан да тыйылмагъан эсе) жанындан жатдырыгъыз. Терк медицина болушлукъ келгинчиге дери аны кесинлей къоймагъыз. Халына, солуу алгъанына къарагъанлай туругъуз!

Юсюн жылы жуургъан неда кийимле бла жабыгъыз.

6.2.2. Зат ийискеп ууланганнга биринчи болушлукъну этиу.

Кесигизге, ачыгъаннга да къоркъуу болмагъанына къарагъыз, аны къоркъуусуз жерге элитигиз неда терезелени ачып, таза хауа кирирча этигиз.

Угарный газ бла ууланыуну ышанлары: кёзле кесгенча ачытадыла, къулакълада зынгырдагъан таууш эшитиледи, къусарыгъы келеди, териси къызарады, эси ауады.

Турмушда хайырланылгъан газ бла ууланыуну ышанлары: башы айланады, къулакълада зынгырдагъан таууш эшитиледи, къусарыгъы келеди, санлары къарыусуз этедиле, териси агъарады неда кёгереди, терен солуу алалмайды, санлары къурушадыла, кеси керегин тыялмайды, эси ауады.

Ачыгъанда жашау ышанла эсленмей эселе, жүрек-өпке реанимацияны башлагъыз. Кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып, терк медицина болушлукъ этиу службаны чакъырыгъыз.

Ачыгъан кеси аллына солуп башлагъынчыгъа неда медицина болушлукъ жетгинчиге дери, жүрек-өпке реанимацияны тохтатмагъыз.

Ол кеси аллына солуп башлагъан эсе (неда солууу алгъадан да тыйылмагъан эсе), жанындан жатдырыгъыз. Терк медицина болушлукъ этиу служба жетгинчиге дери жангызлай къоймагъыз, халына, солугъанына къарагъанлай туругъуз.

6.2.3. Кёзюн ачитханнга биринчи болушлукъну этиу.

Кёзлеге химия затланы хаталары жетген эсе неда бир зат тюшген эсе, кёзлени сакъ ачдырып, жылымдыкъ таза суу къуюп жуудуругъуз. Сууну бурундан къулакъларыны жанына саркъырча къуяргъа керекди.

Ачыгъанны эки кёзюне да байлау салыгъыз (эки кёзюн да жапдырмасагъыз, сау кёзюню ары-бери къарагъанда тебиую жара тюшген кёзюн бютюн ачытырыкъды). Кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып, терк медицина болушлукъну чакъырыгъыз.

Ачыгъан адам кеси аллына жүрюмесин, аны къолундан башха адам тутуп элтирге керекди!

6.3. Затын кюдюргеннге биринчи болушлукъну этиу.

Эм алгъа, кесигизге къоркъуу болмагъанына къарагъыз. Заты жана тургъан адамны жерге жатдырыгъыз.

Жаннган кийимни ёчюлтюгюз, аны ючюн адамны юсюнден от алмагъан къумачны жаяргъа боллукъду.

Кюйген жерин 20 минутну ичинде сууукъ этгенлей туругъуз.

Терисини кёпген жерлерине тиймегиз, жарасындан тыш затланы, жабышхан кийимни кетермегиз! Жараны юсюнден таза байлауну, аны юсю бла сууукъ берген затны салыгъыз. Саусузгъа сууну кёп ичиригиз.

Кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып, терк медицина болушлукъ этиу службаны чакъыргъыз.

6.4. Кюн тубюнде кыызгъаннга биринчи болушлукъну этиу.

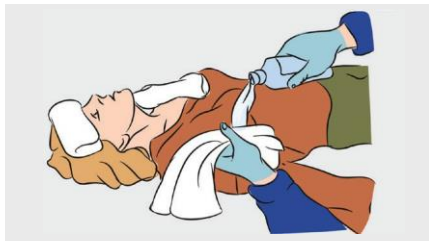
Адам кюн тубюнде кыызгъаныны ышанлары: температурасы кётюрюледи, башы ауруйду, къусарыгъы келеди, санлары къарыусуз этедиле неда къурушадыла, эси ауады, жүрегини ургъаны неда солууу бузулады. Аны салкъын, хауа айланган жерге элтирге керекди.

Саусузда жашау ышанла эсленмей эселе, жүрек-ёпке реанимацияны башлагъыз. Кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып, терк медицина болушлукъну чакъырыгъыз. Ачыгъан кеси аллына солуу башлагъынчыгъа неда врачла жетгинчиге дери жүрек-ёпке реанимацияны тохтатмагъыз.

Саусуз солуу алып башлагъан эсе (неда алгъадан да аны солууу тыйылмагъан эсе), жанындан жатдырыгъыз. Терк медицина болушлукъ келгинчиге дери аны кесинлей къоймагъыз, халына, солуууна къарагъанлай туругъуз.

Мангылайына бла боюнуна суукъ сууда жибитилген жан жаулукъланы неда журунланы салыгъыз.

Сингирлери тартдыра эселе, къаты басмагъанлай, чып тюшмезча, саусузну башын бла чархын тепмезча тутаргъа кюрешигиз.

Эс аумагъан эсе неда кесине келген эсе, суу ичиригиз.

6.5. Затын юшютгеннге болушуу.

Ачыгъанны жылы жерге элтигиз.

Юшюген жерлерин жылыны сакълагъан затла бла - мамукъ, жуургъан, кийим - жабыгъыз.
Ачыгъанны жылытыу ичинден, къаныны барыууну тюзетиу бла бирге башланыргъа керекди.

Юшюген жерлерин терк жылытыргъа, сёз ючюн исси суугъа жиберирге, ышыргъа, зат жагъаргъа жарамайды!

Юшюгенни юсюне жылы жуургъан жабыгъыз, керек эсе, къургъакъ кийимле кийдиригиз.

Татлы исси суусап игиригиз.
Исси аш бла аууландырыгъыз.

Аракъы, ичги берирге арталлыда жарамайды!

Кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып, терк медицина болушлукъ этиу службаны чакъырыгъыз.

6.6. Юшюгеннге болушуу.

Юшюгенни жылы жерге элтип, жылытыргъа кюрешигиз, юсюне жууургъан жабыгъыз. Кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып, терк медицина болушлукъ этиу службаны чакъырыгъыз.

Аны эси аумагъан эсе, татлы исси суусап ичиригиз, исси азыкъ беригиз.

Ичги, аракъы ичиртирге жарамайды!

6.7. Ток ургъаннга биринчи болушлукъ этиу.

112 номерге сёлешип, терк болушлукъ этиу службаны чакъырыгъыз. Кесигизни къоркъуусузлугъузну жалчытыгъыз. Ачыгъаннга олсагъатлай къатылмагъыз, андан ток заран сизге да жетерге боллукъду. Онг бар эсе, ток чыкъгъан жерни ёчюлтюгюз, ол турмушда хайырланылгъан электричество эсе, аны ёчюлтген кнопканы басыгъыз неда электросчётчикни ёчюлтюгюз. Къыйын болум производства неда бийик вольтлу электроизлада чыкъгъан эсе, авария-къутхарыу службаны келирин сакъларгъа керекди. Ачыгъаннга жер бла акъырын атлай жууукълашыргъа жарарыкъды.

Ачыгъанны юсюнден ток ызны токну ётдюргемен зат бла (таякъ, пластик) кетеригиз. Аны кийимлеринден тутуп, ток ыз жерге жетген жерден азындан 10 метрге бир жанына элтигиз.

Ачыгъан кеси аллына солугъанына бла къалгъанына къарагъыз.

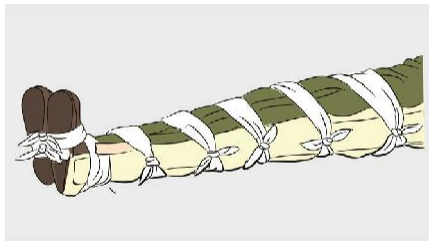
Анда жашау ышанла эсленмей эселе, жүрек-ёпке реанимацияны башлагъыз. Кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып, терк медицина болушлукъ этиу службаны чакъырыгъыз. Ачыгъан кесине келгинчиге неда терк медицина болушлукъ этиу служба жетгинчиге дери жүрек-ёпке реанимацияны тотатмагъыз.

Ол кеси аллына солуу алып башлагъан эсе (неда солуу алгъадан да тыйылмагъан эсе) жанындан жатдырыгъыз. Терк медицина болушлукъ жетгинчиге дери аны кесин къоймагъыз, солууна бла халына къарагъанлай туругъуз.

6.8. Жаныуарла эмда уллу жаныуарла къапханнга болушуу.

6.8.1. Жиян къапханнга биринчи болушлукъну этиу.

Ачыгъан жери тепмезча этигиз. Аягъын къапхан эсе, ачыгъан аягъын сау аягъына байларгъа керекди.

Къолун къапхан эсе, аны жингиригинден бюгюп, чархына байларгъа, ачыгъан жерине уа сууукъ затны салыргъа керекди.

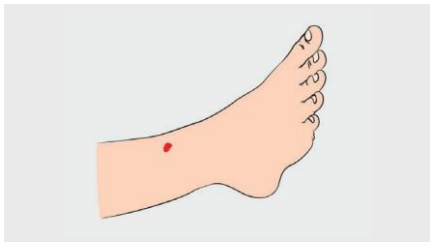

Ачыгъанда жашау ышанла эсленмей эселе, жүрек-ёпке реанимацияны башлагъыз. Кесигиз неда адамлагъа айтып, терк-медицина болушлукъ этиу службаны чакъырыгъыз. Ол кеси солуп башлагъынчыгъа неда врачла жетгинчиге дери жүрек-ёпке реанимацияны тохтатмагъыз.

Ачыгъан кеси солугу алып башлагъан эсе (неда солугуу алгъадан да тыйылмагъан эсе), жанындан жатдыргъыз. Терк медицина болушлукъ келгинчиге дери аны кесинлей къоймагъыз, солугъанына, халына къарагъанлай туругъуз.

6.8.2. Къурт-къумурсха къапханда биринчи болушлукъну этиу.

Къурт-къумурсха къапхан жерден ол къойгъан «окъчукъну» чыгъарыгъыз.

Къабылгъан жерине сууукъ затны салыгъыз.

Аллергияны ышанлары эслене эселе, врачны чакъырыгъыз.

Врач келгинчиге дери ачыгъанны халына къарагъанлай туругъуз.

6.9. Эси аугъаннга биринчи болушлукъну этиу.

Эси аугъаныны ышанлары: териси агъарады, олсагъатлай эси ауады. Саусузну жанындан жатдырыгъыз, боюнчагъы бар эсе, бошлатыгъыз, кийимлерини жагъысында тюймелерин ачыгъыз, кёнчек бауун бир кесек бошлатыгъыз, чурукъларын тешигиз, таза хауа келирча терезелени ачыгъыз.

3-5 минутну ичинде ол кесине келмей эсе, кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып, терк медицина болушлукъ этиу службаны чакъырыгъыз.

Быллай кезиуледе инсанни эси нек аугъанын, саулугъуну халын билирча врачха барыргъа керекди

6.10. Санлары къурушханнга биринчи болушлукъну этиу.

Ышанла: сингирле билмей тургъанлай терк тартдырып башлайдыла, солуу алгъаны бузулады, эси ауаргъа болады, ауузундан тюкюрюгю неда кёмюк чыгъып башлайдыла, кёзлери чарс айланадыла, тилин къабаргъа болады.

Саусуз жыгъыла башлагъан эсе, аны тутугъуз, башына бла чархына чып тюшмезине сакъ болугъуз.

Ол кесине келе башлагъан кезиуде къысха заманнга эси ауаргъа боллукъду. Аны жанындан жатдырыгъыз эм кесигиз, неда къатыгъызда адамлагъа айтып, терк медицина болушлукъ этиу службаны чакъырыгъыз.

Быллай болумлада саусузну врачха борчлу халда къаратыргъа керекди.

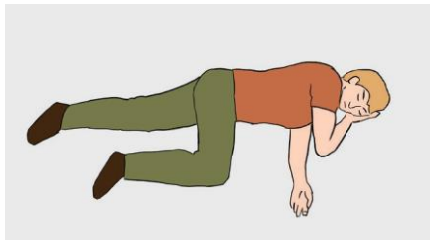
7. Ачыгъаннга врач буюргъан дарманланы ичерге болушуу.

Бир-бир болумлада ачыгъанны халы аманнга алгъадан да болгъан аурууларыны хатасы бла кетерге боллукъду. Алай кезиудеде анга врач алгъадан буюргъан дарманларын ичерге болушургъа керекди.

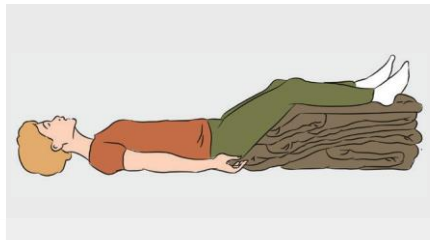
Алай бла саусузну эси аумагъан эсе, къаллай ауруулары болгъанын (юлгюге, диабет, къан басымы кётюрюлгени неда тюшгени эм башхала) эм аны бла байламлы къаллай дарманла ичгенин соругъуз. Аны бусагъатда халы къалай болгъанын эм дарман ичер заманы жетгенин бла къалгъанын билигиз, ызы бла дарманын алып ичиригиз. Кесигиз неда къатыгъызда адамлагъа айтып, медицина болушлукъну чакъыртигъыз. Саусузну халына врачла келгинчиге дери къарагъанлай туругъуз.

8. Ачыгъанны санларын тюз тутууну жорукълары.

Жанындан жатдырыргъа керекди:

- Эси аугъанда.
- Терк-терк къуса эсе.
- Аркъасын неда арт жанын кюйдюрген эсе.

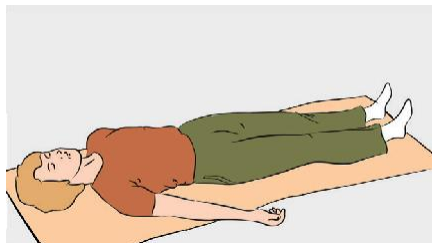
Аркъасына аякъларын ёргерек этип эм тобукълада бюгюп жатдырыргъа керекди:

- Къарынына чып тюшген эсе.
- Къаны кёп кетген эсе неда ич органларында къан кетгенине ишеклик бар эсе.

Олтуртургъа неда бир затха таяндырыргъа керекди:

- кёкюрегине чып тюшген эсе.

Аркъасына тюз жерде жатдырыргъа керекди:

- Аркъа сюегине чып тюшгенине ишеклик бар эсе.

9. Психология болушлукъну этиу.

**Психология болушлукъну этиу
(аны юсюнден энчи китапда неда
сайтыбызда окъургъа
боллукъду)**

@ФГБУ ЦЭПП МЧС РОССИИ

